

Θεσσαλονίκη, 11-12 Δεκεμβρίου 2015

Συνέδριο
Δημιουργική και Πολιτιστική Οικονομία: χωρικές αναπτυξιακές
πολιτικές

Αστική ανάπτυξη και πολιτικές

Η περίπτωση των αναπλάσεων στις αστικές περιοχές

Δεληθέου Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών Κ.Π.Ε.
Τάσου Μαριαρένα, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Τμήμα Στατιστικής
Ζάγκα Σοφία, Φοιτήτρια Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών Κ.Π.Ε., Τ.Ο.Π.Α.

Εισαγωγή

Κυρίως τα τελευταία έτη η δημιουργική και πολιτισμική οικονομία έχει ενταχθεί στις πολιτικές αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης ενώ προσφάτως βρίσκει αντίκρισμα και από τις ευρωπαϊκές πολιτικές. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα όλο και περισσότεροι δήμοι και περιφέρειες επικεντρώνονται στην βελτίωση της αστικής ανάπτυξης μέσω διαφόρων πολιτικών και στρατηγικών.

Προκειμένου να εξαλειφθούν τα κενά, που υπάρχουν σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οι αρμόδιοι φορείς χρησιμοποιούν χρηματοδοτικά εργαλεία με κύριο σκοπό την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, τη βελτίωση του κοινωνικού περιβάλλοντος και την ανάδειξη της ελκυστικότητας των πόλεων.

Για ποιούς λόγους είναι απαραίτητη η εφαρμογή στρατηγικών και πολιτικών για την αστική ανάπτυξη;

- ⌘ Ταχύς μετασχηματισμός των πόλεων
- ⌘ Αύξηση του πληθυσμού των πόλεων
- ⌘ Συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων
- ⌘ Αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων κ.ά..

Ε.Ε. και αστική ανάπτυξη

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο στόχος για τα έτη **2014-2020** είναι η εφαρμογή ολοκληρωμένων αστικών πολιτικών, με σκοπό:

- i. Την ενίσχυση της προσαρμοστικότητας των πόλεων
- ii. Τη διασφάλιση συνεργειών στις επενδύσεις που στηρίζονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία (Ε.Δ.Ε.Τ.).

Ε.Ε. και αστική ανάπτυξη

- ☞ **Φορείς/Ταμεία που στηρίζουν αυτές τις ενέργειες είναι:**
- ☞ **Ε.Τ.Π.Α.:** αναπτύσσει στρατηγικές για την αντιμετώπιση των οικονομικών, περιβαλλοντικών, κλιματικών και δημογραφικών προκλήσεων των αστικών περιοχών
- ☞ **Ε.Κ.Τ.:** σε συνεργασία με το Ε.Τ.Π.Α. υποστηρίζει μέτρα που αφορούν την απασχόληση, την εκπαίδευση, την κοινωνική ένταξη και τη θεσμική επάρκεια
- ☞ **Ταμείο Συνοχής:** το Ταμείο Συνοχής συνεισφέρει σε παρεμβάσεις στον τομέα του περιβάλλοντος και διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών. Η συγχρηματοδότηση είναι για τα κράτη /μέλη με ακαθάριστο εθνικό εισόδημα ανά κάτοικο κατώτερο του 90% του κοινοτικού μέσου όρου
- ☞ **Στόχος:** οι πόροι να επικεντρώνονται σε περιοχές που αντιμετωπίζουν αστικές προκλήσεις και τα αναπτυξιακά έργα να ενσωματώνονται στους ευρύτερους στόχους των προγραμμάτων.

Ε.Ε. και αστική ανάπτυξη

☞ Ευρωπαϊκά αναπτυξιακά εργαλεία είναι:

- i. Ολοκληρωμένες Εδαφικές Επενδύσεις (Ο.Ε.Ε.): ομαδοποιούν τις χρηματοδοτήσεις από διάφορους άξονες προτεραιοτήτων και συνδυάζουν τις χρηματοδοτήσεις από διάφορους θεματικούς στόχους.

Συμπεριλαμβάνονται η χρηματοδότηση από τους άξονες προτεραιοτήτων και τα επιχειρησιακά προγράμματα που υποστηρίζονται από το Ε.Τ.Π.Α., το Ε.Κ.Τ. και το Ταμείο Συνοχής, καθώς και το Ε.Γ.Τ.Α.Α. και Ε.Τ.Θ.Α..

Το πρόγραμμα JESSICA: επικεντρώνεται στην ανάπτυξη των αστικών περιοχών μέσω των επενδύσεων. Οι επενδύσεις αυτές μπορούν να έχουν την μορφή ιδίων κεφαλαίων, δανείων ή/και εγγυήσεων, πραγματοποιούνται μέσω Ταμείων Αστικής Ανάπτυξης και, αν κρίνεται απαραίτητο, και μέσω Ταμείων Συμμετοχών.

Ε.Ε. και αστική ανάπτυξη

iii. Η CLLD: είναι ένα επιμέρους εργαλείο προς χρήση σε υπό-περιφερειακό επίπεδο, το οποίο λειτουργεί συμπληρωματικά προς τη λοιπή αναπτυξιακή υποστήριξη σε τοπικό επίπεδο.

Είναι επέκταση της προσέγγισης LEADER στις αστικές περιοχές, που προωθεί την κοινοτική ιδιοκτησία και την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση.

Η CLLD αναπτύσσεται με πρωτοβουλία κοινοτήτων, από ομάδες τοπικής δράσης, που απαρτίζονται από εκπροσώπους των τοπικών δημόσιων και ιδιωτικών κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων.

Οι Σ.Δ.Ι.Τ. και ο ρόλος τους

- ❧ Οι **Συμπράξεις Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ)** είναι συμβάσεις, κατά κανόνα μακροχρόνιες, οι οποίες συνάπτονται μεταξύ ενός δημόσιου και ενός ιδιωτικού φορέα, με σκοπό την εκτέλεση έργων ή/και την παροχή υπηρεσιών.
- ❧ Σε συνδυασμό με την ευρωπαϊκή πρωτοβουλία JESSICA, μπορούν να προωθηθούν έργα αστικής ανάπλασης με ΣΔΙΤ σε όλη την Ελλάδα. Τα έργα αυτά πρέπει να περιλαμβάνονται σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο για την βιώσιμη αστική ανάπτυξη, δημιουργώντας μακροπρόθεσμα νέα κέντρα εσόδων για την πόλη.
- ❧ **JESSICA** είναι το Αγγλικό ακρωνύμιο της πρωτοβουλίας “Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas” (Κοινή Ευρωπαϊκή υποστήριξη για βιώσιμες επενδύσεις σε αστικές περιοχές). Η πρωτοβουλία αυτή αναπτύσσεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ), σε συνεργασία με την Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης (CEB)

Οι Σ.Δ.Ι.Τ και ο ρόλος τους

☞ Τα οφέλη από τη χρήση του JESSICA είναι τα ακόλουθα:

- i. **Ανακύκλωση των πόρων:** Το JESSICA παρέχει τη δυνατότητα σε όσα από τα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν την προοπτική μείωσης των κοινοτικών επιχορηγήσεων κατά την επόμενη περίοδο προγραμματισμού, να αξιοποιήσουν σε μακροπρόθεσμη βάση τους πόρους που τους διατίθενται.
- ii. **Μόγλευση:** πλεονέκτημα του JESSICA είναι ότι μπορεί, δυνητικά, να προσελκύσει τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, προσελκύνοντας έτσι επιπρόσθετη τεχνογνωσία για την υλοποίηση και τη διαχείριση των έργων.
- iii. **Ευελξία :**το JESSICA επιτρέπει ευέλικτη προσέγγιση, αφενός διότι διευρύνεται το φάσμα των επιλέξιμων δαπανών και, αφετέρου, διότι οι πόροι του JESSICA μπορούν να χρησιμοποιούνται για επενδύσεις υπό μορφή ιδίων κεφαλαίων, δανείων ή εγγυήσεων.
- iv. **Τεχνογνωσία και δημιουργικότητα** – Τα κράτη μέλη, οι διαχειριστικές αρχές και οι πόλεις θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν την εμπειρία του τραπεζικού και του ιδιωτικού τομέα.

Η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

- ☞ Νομοθετικά ο Πολεοδομικός Σχεδιασμός σήμερα ρυθμίζεται, από τον Νόμο 2508/97 για την Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη. Η καινοτομία του ήταν ότι καθιέρωσε ρητά δύο επίπεδα Πολεοδομικού Σχεδιασμού:
- a. **Το πρώτο επίπεδο**, στο οποίο ανήκουν δύο ειδών εργαλεία στρατηγικού Πολεοδομικού Σχεδιασμού:
    - i. Τα Ρυθμιστικά Σχέδια και Προγράμματα Προστασίας Περιβάλλοντος, για τα μεγάλα αστικά κέντρα και
    - ii. Τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ), τα οποία εκπονούνται στα διοικητικά όρια των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ.

Η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

- b. **Το δεύτερο επίπεδο**, το οποίο αποτελεί την εξειδίκευση και εφαρμογή του πρώτου επιπέδου, περιλαμβάνει :
  - i. Τις κάθε είδους Πολεοδομικές Μελέτες (ΠΜ), όπως μελέτες επεκτάσεων πόλεων ή οικισμών, μελέτες αναθεωρήσεων ρυμοτομικών σχεδίων, μελέτες Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδόμησης (ΠΕΡΠΟ), μελέτες άλλων πολεοδομούμενων περιοχών (όπως παραγωγικών πάρκων κλπ) καθώς και μελέτες Αναπλάσεων ή άλλες ειδικές πολεοδομικές μελέτες.
  - ii. Τις Πράξεις Εφαρμογής, οι οποίες είναι τα σχέδια και οι εργασίες επί εδάφους για την εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδιασμού

Η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

- ☞ Η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, προϋποθέτει την άσκηση της κατάλληλης πολιτικής, κυρίως απ' τους δημόσιους φορείς, σε όλα τα επίπεδα.
- ☞ **Σε κεντρικό επίπεδο:** Κύριος φορέας άσκησης αστικής πολιτικής είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠ.Ε.Κ.Α.), το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Υπουργείο Υποδομών. Αυτοί οι φορείς αναλαμβάνουν δράσεις σε αστικές και περιφερειακές υποδομές και γεωργικές ή δασικές εκτάσεις αντίστοιχα

Η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

- ☞ **Σε περιφερειακό επίπεδο:** Λειτουργούν οι διευθύνσεις περιβάλλοντος και χωροταξίας. Οι Περιφέρειες έχουν αρμοδιότητες προέγκρισης της χωροθέτησης και έγκρισης περιφερειακών έργων, καθώς και αρμοδιότητες για την προστασία του περιβάλλοντος, τον πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό.
- ☞ **Σε τοπικό επίπεδο:** Οι ΟΤΑ έχουν τη δυνατότητα εκκίνησης της διαδικασίας εκπόνησης πολεοδομικών μελετών, οι οποίες εγκρίνονται από την περιφέρεια στην οποία ανήκουν, ή το ΥΠΕΚΑ. Δε χαράσσουν τη χωροταξική ή περιβαλλοντική πολιτική, αλλά δημιουργούν και αναπτύσσουν τις κατάλληλες πολιτικές για το αστικό περιβάλλον.

Πώς ασκείται η αστική πολιτική στην Ελλάδα;

- ☞ Δύο είναι οι βασικές κατηγορίες μέτρων για την άσκηση πολιτικής για την αστική ανάπτυξη:
- i. Η πρώτη κατηγορία αφορά στην υλοποίηση μέτρων θεσμικού χαρακτήρα και πιο συγκεκριμένα την ψήφιση νόμων και διατάξεων, οι οποίοι ευνοούν τους στόχους της αστικής πολιτικής
  - ii. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τη μελέτη και την εκτέλεση έργων υποδομής στο αστικό και περιαστικό περιβάλλον, που σκοπεύουν στη βελτίωση της ευημερίας των κατοίκων και της ελκυστικότητας της πόλης για την εισροή πληθυσμού κι επενδύσεων

Δράσεις των αρμόδιων φορέων για την αστική ανάπτυξη

☞ Μερικές από τις βασικές δράσεις, που αναλαμβάνουν οι παραπάνω φορείς είναι:

- (α) οι περιορισμοί των χρήσεων της αστικής γης
- (β) η εισροή των ευπόρων και οι κοινωνικές μεταβολές,
- (γ) η δημιουργία ζωνών πρασίνου
- (δ) οι εκπονήσεις, αναθεωρήσεις και επεκτάσεις σχεδίων πόλεων
- (ε) οι νομιμοποιήσεις των αυθαίρετων δομηθέντων κτισμάτων
- (στ) οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί
- (ζ) οι αναπλάσεις στις αστικές περιοχές κ.ά.

Οι αναπλάσεις στην Ελλάδα

- ☞ Ανάλογα με τα προβλήματα της περιοχής και την ένταση της πολεοδομικής επέμβασης, διακρίνονται δύο είδη αναπλάσεων στον αστικό χώρο:
  - α. οι ήπιες αναπλάσεις και
  - β. οι ριζικές αναπλάσεις.
- ☞ **Ήπιες αναπλάσεις:** αποσκοπούν στη βελτίωση των οικοδομήσιμων και κοινόχρηστων χώρων, με αλλαγές στις χρήσεις γης και στην αισθητική ή τη λειτουργικότητα.

Μπορούν να αφορούν στη βελτίωση των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών μιας περιοχής και είναι παρεμβάσεις σχετικά χαμηλού οικονομικού κόστους.

Οι αναπλάσεις στην Ελλάδα

☞ Παραδείγματα ήπιων αναπλάσεων:

- i. η βελτίωση των βασικών υποδομών στους Ο.Τ.Α. (ύδρευση, αποχέτευση, λειτουργικότητα του αστικού χώρου, ηλεκτροφωτισμός κοινόχρηστων και άλλων χώρων κ.ά.),
- ii. η αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση των οδών, των κοινόχρηστων χώρων, καθώς και των κτιρίων μιας περιοχής,
- iii. η αύξηση του πράσινου και η βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος (με δενδροφυτεύσεις, αναβάθμιση υφιστάμενων πάρκων)
- iv. η θέσπιση μέτρων για την απομάκρυνση ρυπογόνων, οχλουσών και άλλων μη επιθυμητών δραστηριοτήτων κ.ά.

Οι αναπλάσεις στην Ελλάδα

❧ **Ριζικές αναπλάσεις:** περιλαμβάνουν μεγαλύτερες βελτιώσεις στην πολεοδομία της περιοχής και διαρθρωτικές αλλαγές στην οικιστική ανασυγκρότησή της.

Οι αλλαγές αυτές μεταφράζονται σε ισοπέδωση και ξανα-χτίσιμο από την αρχή και ενδεχόμενα να συνεπάγονται και αλλαγές στον πληθυσμό και στις λειτουργίες που θα στεγαστούν στη νέα πλέον περιοχή.

Τέτοιου είδους παρεμβάσεις γίνονται συνήθως σε περιοχές αστικών κέντρων, που είναι πολύ υποβαθμισμένες.

Επομένως, αυτού του είδους οι αλλαγές αποτελούν δραστικότερη μορφή πολεοδομικής επέμβασης και αποσκοπούν στην αναδόμηση του μεγαλύτερου τμήματος της περιοχής όπου εφαρμόζονται.

Υποστηρικτές Αστικών Αναπλάσεων

- Θεωρούν, ότι μακροχρόνια ωφελούνται όλες οι εισοδηματικές τάξεις που διαμένουν στην πόλη.
- Οι αστικές αναπλάσεις ευνοούν την αστική και τοπική ανάπτυξη και δημιουργούν νέες θέσεις απασχόλησης.
- Η ομάδα με χαμηλά εισοδήματα αυξάνει την απασχόληση και συνεπώς το εισόδημά της, αντισταθμίζοντας τις απώλειες, που υπέστη.
- Αναβαθμίζεται το φυσικό καθώς και το δομημένο περιβάλλον της πόλης.

Επικριτές των Αστικών Αναπλάσεων

- Θεωρούν, ότι οι αναπλάσεις ή το φαινόμενο του εξευγενισμού είναι αποτέλεσμα δράσης οικονομικών παραγόντων, που σχετίζονται με τον καπιταλιστικό τρόπο ζωής και πολιτισμικών παραγόντων, που σχετίζονται με ατομικές επιλογές και προτιμήσεις
- Οι πιο σημαντικοί πολιτισμικοί παράγοντες είναι η εμφάνιση μιας νέας κοινωνικής τάξης, η δράση διακριτών κοινωνικών ομάδων, η ανάπτυξη του διεθνούς ανταγωνισμού των πόλεων και της τουριστικής βιομηχανίας και οι επιδράσεις της κυριαρχίας του καταναλωτισμού στην οργάνωση του χώρου.

Το πρόβλημα των αναπλάσεων στην Ελλάδα

- ☞ Στην Ελλάδα, η ανάπλαση βρίσκεται ακόμα σε νηπιακό στάδιο και η έλλειψη εμπειρίας είναι εμφανής.
- ☞ Τα προβλήματα αφορούν κυρίως:
  - i. στην έλλειψη ένταξης των προγραμμάτων σε ένα γενικότερο πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό
  - ii. στην έλλειψη εφαρμογής ενός ρυθμιστικού σχεδίου, παρά στην έλλειψη θεσμικού πλαισίου
  - iii. στη «φτωχή» χρηματοδότηση τέτοιων πρωτοβουλιών, καθώς δεν υπάρχουν επαρκείς φορείς, που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη χρηματοδότηση των αναπλάσεων με ευνοϊκούς όρους κ.ά.

Προτάσεις για το πρόβλημα των αναπλάσεων στην Ελλάδα

- ☞ Σε σχέση με τον πολεοδομικό σχεδιασμό, θα έπρεπε να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση:
- i. στην ανάδειξη και την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων,
  - ii. στη βελτίωση των υποδομών,
  - iii. στην ενίσχυση των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς, καθώς επίσης και
  - iv. στην ευαισθητοποίηση των ανθρώπων για περιβαλλοντικά θέματα μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες στα προγράμματα ανάπλασης.

Συμπεράσματα

- Ο νόμος 2508/97, υποστηρίζει την αξιοποίηση πρωτοβουλιών για έργα αστικών αναπλάσεων. Ωστόσο υπάρχουν αρκετά προβλήματα που εξηγούν τον περιορισμό των αναπλάσεων στην Ελλάδα. Μερικά από αυτά είναι:
- Η έλλειψη προδιαγραφών για περιβαλλοντικές υπομελέτες, προκειμένου να καθοριστούν οι περιοχές ως οικιστικές ή άλλων χρήσεων
  - Δεν υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο χωρητικότητας αυτών των προδιαγραφών
  - Υπάρχουν προβλήματα οριοθέτησης της περιοχής μελέτης, καθώς τα όρια πρέπει να ταυτίζονται με τα διοικητικά όρια του αντίστοιχου Δήμου
- Κρίνεται σημαντική η εκμετάλλευση των Σ.Δ.Ι.Τ., μέσω των προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται απ' τους αρμόδιους φορείς της Ε.Ε. και στα τρία επίπεδα άσκησης πολιτικής. Ειδικά στις μέρες μας, ο πιο αποτελεσματικός τρόπος εκπόνησης έργων αναπλάσεων, μπορεί να γίνει μέσω της συνεργασίας του κρατικού-ιδιωτικού και τραπεζικού τομέα.

Συμπεράσματα

- Οι εκάστοτε αρμόδιοι φορείς οφείλουν να αναπτύσσουν στρατηγικές, οι οποίες θα προβλέπουν την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών για την βελτίωση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Οι στρατηγικές αυτές υλοποιούνται μέσω ορισμένων δράσεων, όπως:
- **Η ενίσχυση και ανάπτυξη των αστικών υποδομών** που στοχεύουν στη βελτίωση του επιπέδου ζωής, στη μείωση του κόστους διαβίωσης και στον περιορισμό της αστικής διάχυσης σε βάρος των περιαστικών αγροτικών εκτάσεων
  - **Αύξηση των χώρων πρασίνου και των κοινόχρηστων χώρων**, τη μείωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και την ενίσχυση των δικτύων πεζοδρόμων και ποδηλατοδρόμων

Συμπεράσματα

- Υλοποίηση αστικών **αναπλάσεων λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών** και περιοχών αστικής απαξίωσης
- Η αντιμετώπιση των **κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων** που χαρακτηρίζουν τα αστικά κέντρα (περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα, φαινόμενα μακροχρόνιας ανεργίας, κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας)
- Μέτρα για την **ενίσχυση της πολύ-κεντρικότητας** και των τάσεων δικτύωσης μεταξύ των περιοχών της πόλης.

Συμπεράσματα

- ❧ Οι αναπλάσεις αποτελούν ίσως την σημαντικότερη δράση, για οποιοδήποτε περιβαλλοντικο-αστικού πρόβλημα, επειδή έχουν το προνόμιο της ευελιξίας και της προσαρμογής, ανάλογα με την ένταση του προβλήματος και την οικονομική δυνατότητα κάθε περιοχής.
- ❧ Οι προκλήσεις της αστικής ανάπτυξης πρέπει να μεταμορφωθούν σε ευκαιρίες, που θα βελτιώσουν όχι μόνο την εικόνα των πόλεων, ώστε να γίνουν πιο ελκυστικές, ανταγωνιστικές και λειτουργικές, αλλά κυρίως την ποιότητα ζωής των κατοίκων των αστικών κέντρων, οι οποίοι θα απολαμβάνουν τα προνόμια και τα πλεονεκτήματα της ζωής στα αστικά κέντρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

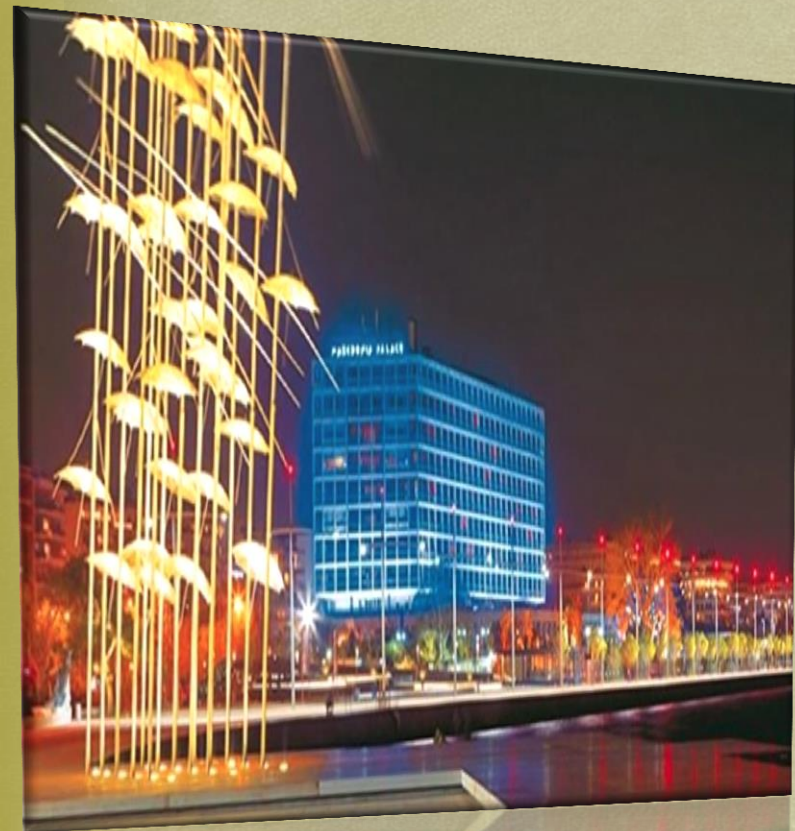
- ⌘ Αραβαντινός Αθανάσιος, Πολεοδομικός σχεδιασμός και οικιστικός χώρος, Εκδόσεις: Συμμετρία 2007
- ⌘ Μαρμαράς Εμμανουήλ, Σχεδιασμός και οικιστικός χώρος, εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002
- ⌘ Πολύζος Σεραφείμ, Αστική Ανάπτυξη, εκδόσεις: ΚΡΙΤΙΚΗ Αθήνα, 2015
- ⌘ **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**
  - ⌘ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάρτιος 2014, Ολοκληρωμένη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτική Συνοχής 2014-2020, ec.europa.eu/urban-development
  - ⌘ JESSICA, Το Jessica στην Ελλάδα, www.jessicafund.gr
  - ⌘ Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Πολεοδομικός Σχεδιασμός: προβλήματα εφαρμογής και προτάσεις μεταρρύθμισης

Λεξικό συντομογραφιών

- ✧ Ε.Τ.Π.Α.: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής ανάπτυξης
- ✧ Ε.Κ.Τ.: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
- ✧ Ε.Γ.Τ.Α.Α.: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
- ✧ Ε.Τ.Θ.Α.: Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
- ✧ C.L.L.D. : (Community-Led Local Development)
Τοπική Ανάπτυξη με πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων

**ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ!**

Δεληθέου Βασιλική, Τάσου Μαριαρένα,
Ζάγκα Σοφία